

תקציר מנהלים

חשיבותן של התעשיות הביטחוניות בישראל באה לידי ביטוי בכמה מישורים. במישור הביטחוני – התעשייה הביטחונית הכרחית משום שישראל לא יכולה תמיד לסמוך על מקורות רכש חיצוניים בלבד. ייצור מקומי הוא חלק בלתי נפרד מהמחקר והפיתוח, והוא מאפשר להתאים מערכות נשק ייחודיות לצרכים המשתנים של צה"ל, שמקנות לו יתרונות בשדה הקרב. חשיבותה של יכולת ייצור עצמאית רבה במיוחד בעת עימות או אירוע אחר שבו ישנה פגיעה בשרשרת האספקה, או כאשר יש מגבלות מדיניות על שימוש בסוגי נשק מסוימים. במישור הכלכלי – התעשייה הביטחונית הישראלית, אף שחלקה בתוצר המקומי אינו גבוה במיוחד, היא אחד ממנועי ההיי-טק של ישראל ומקום תעסוקה איכותי לאלפי עובדים. במישור המדיני – היכולת של ישראל לספק למדינות אחרות פתרונות צבאיים מתקדמים תורמת לתמיכתן בישראל.

בקיץ 2018 הוקם במכון למחקרי ביטחון לאומי צוות מחקר בנושא התעשיות הביטחוניות, שהתמקד בדרכים להתמודד עם ביטול האפשרות להמיר את כספי הסיוע האמריקאיים לשקלים. בדיונים שנערכו במסגרת עבודת הצוות הודגשו מספר השפעות שליליות שיהיו לביטול זה על התעשיות בישראל. הראשונה היא צמצום הכנסות של חברות, בשל צמצום הרכש הצפוי מצד צה"ל. צמצום הרכישות של צה"ל עלול לפגוע גם ביצוא של אמצעי לחימה, הן משום שכדאיות הייצור נסמכת על יתרון לגודל והן משום שחלק מהיצוא נסמך על המוניטין והניסיון של צה"ל. חלק מהחברות בשרשרת האספקה המקומית עלולות להיסגר. השפעה שנייה ומהותית – חלק מהידע הטכנולוגי המקומי עלול להיעלם עם סגירת חברות, או לעבור עם העובדים לחו"ל. השפעה שלילית נוספת היא פגיעה בתעסוקה – מתוך 80 אלף משרות בתעשיות הביטחוניות בישראל יאבדו בין כמה אלפים ל-20 אלף משרות. משרד הביטחון מאמין במספר הגבוה ואילו משרד האוצר סבור שזה יהיה המספר הנמוך, וצופה שרוב האנשים שיאבדו את עבודתם בתעשיות הביטחוניות ייקלטו במהרה במקומות עבודה אחרים במשק. עוד משמעות נגזרת היא הרעה במצב התעסוקה ביישובים הנסמכים על מפעלים המוכרים למשרד הביטחון. בצד כל אלה יש לזכור שקל לפרק תעשיות אבל הרבה יותר קשה יהיה להקימן מחדש, אם יעלה הצורך.

עיקרי ההמלצות למדיניות

- על ממשלת ישראל להיערך כבר עתה לשינוי החד הצפוי בהמרות החל משנת 2025. על הפתרון לכלול שילוב של כמה מאמצים במקביל:
- א. מתן עדיפות בהקצאת מימון מקומי לשרידות ולפיתוח תעשיות ביטחוניות ייחודיות, לשימור מחקר ופיתוח בעל משמעות אסטרטגית ולשימור אנשי מפתח בתעשיות. לצורך זה יש למפות את התעשיות ולקבוע קריטריונים.
 - ב. סיוע לחברות מקומיות לשם הגברת היצוא.
 - ג. בחינת מיוזגים בתעשייה, בעיקר של חברות קטנות עם גדולות, כדי להשיג יתרון לגודל.
 - ד. שימוש יעיל במט"ח סיוע, שיביא בחשבון גם את התעשיות הביטחוניות. למשל, באמצעות שילוב חברות ישראליות בהזמנות רכש מחברות אמריקאיות, הידוק שיתוף הפעולה עם חברות אמריקאיות ואף העתקת גורמי ייצור וחברות בת של חברות ישראליות לארצות הברית.
 - ה. עידוד חברות אמריקאיות לרכש גומלין (אף שהחברות אינן מחויבות בכך לפי הסכם הסיוע).
 - ו. סיוע בהסבת חברות, יחידות בחברות ואנשים מייצור ביטחוני לייצור אזרחי.
 - ז. הסברה וסיוע, במיוחד לחברות קטנות בתעשיות הביטחוניות.
- מעבר להמלצות הנוגעות בצורה נקודתית למצב התעשייה בישראל, צוות המחקר טוען שהסכם הסיוע מהווה נדבך ביחסים המיוחדים בין ישראל לארצות הברית. על כן, שינויים עתידיים בהסכם צריכים להיעשות באופן מדורג ומוסכם על ידי שני הצדדים, על מנת שלא ייווצר רושם מוטעה של פגיעה משמעותית ביחסים המיוחדים. הצוות מכיר בעובדה שהיחסים המיוחדים עם ארצות הברית חייבים להישמר גם במחיר פגיעה בתעשייה הביטחונית בישראל בטווח הקצר, כי בטווח הארוך עשוי אימוץ ההמלצות שהוזכרו למנוע פגיעה עתידית. יחסים מיוחדים אלו והסיוע האמריקאי שהתרחב במידה רבה במלחמת יום הכיפורים היו משמעותיים מאוד בתקופה שבה כלכלת ישראל לא הייתה חזקה דיה, והם משמעותיים גם בימינו, בעידן שבו ישראל היא אחת מהמדינות המפותחות בעולם.

ששון חדד, תומר פדלון ושמואל אבן, עורכים